

Magdalena Czachorowska
Anna Paluszak-Bronka

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz

Dziedzictwo kulturowe we współczesnym nazewnictwie miejskim Bydgoszczy

Termin *kultura* był w literaturze przedmiotowej rozmaicie definiowany. Różnorodne znaczenia przypisywano mu w zależności od procesów historycznych, stanowiska filozoficznego, badawczego, metodologicznego, a nawet ideologicznego i politycznego. Jego odmienne interpretacje przedstawił Piotr Petrykowski w opracowaniu *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte* (Petrykowski 2003, 107-127). Na potrzeby niniejszego artykułu przyjmujemy znaczenie tego terminu w tak zwanym rozumieniu potocznym, czyli jako całość duchowych i materialnych wytworów grup społecznych, wyróżniających się swoją wartością, godnych zalecenia i propagowania. Mogą być to dzieła sztuki, dzieła naukowe, wytwory techniki, osiedla, instytucje, itp. twory (Petrykowski 2003, 109). W tak szerokim rozumieniu kultury bez wątpienia mieści się nazewnictwo miejskie, do którego, zgodnie z ustaleniami K. Handke (1992), zaliczamy nazwy obszarów (dzielnice, osiedla, przedmieście), ciągów komunikacyjnych (aleje, ulice, szosy, traktów) oraz punktów (mosty, place, skwery, ronda). Niezaprzeczalny jest przecież fakt, że stare, nieraz wielowiekowe toponimy, oparte na miejscowych realiach topograficznych i kulturowych, stanowią „żywe i ogólnie dostępne świadectwa dawnych czasów” (Czaplicka-Jedlikowska 2005, 110), wskazują bowiem na sposób organizacji przestrzeni i życia naszego miasta lub ważne dla niego wydarzenia historyczne, przypominają również zasłużonych dla Bydgoszczy ludzi i dlatego właśnie powinny być przedmiotem kultury związanej z naszym regionem. Poznawanie nazewnictwa miejskiego, jego historii i motywacji nominacyjnych szczególnie ważne jest w czasach współczesnych, kiedy włączamy się w nurt kultury masowej i globalnej i w związku z tym mamy z reguły obojętny (pasywny) stosunek do dokonań przodków. Pokazanie wartości dziedzictwa kulturowego minionych pokoleń (wszelkich treści i dóbr kulturowych przekazywanych w czasie i przestrzeni, podlegających społecznemu wartościowaniu, zazwyczaj uznawanych za ważne i doniosłe zarówno dla teraźniejszości danej zbiorowości, jak i jej przyszłości, są to głównie takie elementy, jak: normy społeczne, wzorce działania, obyczaje, wierzenia, wytwory materialne, por. Petrykowski 2003, 154-155), ma zwrócić naszą uwagę na jego bezcenne elementy, konieczność ich ocalenia, a nie

dewastację (Szyfer 2006, 88), która w tym przypadku objawia się poprzez beźmyślne rugowanie nazw starych. Jednak należy pamiętać, że coś może być dziedzictwem grupy tak długo, jak długo będzie można je odczytać i zrozumieć. K. Handke wyraziście wykazała na przykładzie Warszawy, że dziś, kiedy nie zawsze możemy rozkodować motywację nazwy i kiedy szczerzą się ciągi typu: *Perkalowa, Welniana, Kretonowa, Sukienna, Batystowa*, mieszkańcy nie zapamiętują nazw, rezygnują z ich poznawania, a większą przydatność posiadają budynki i instytucje użyteczności publicznej, tj. kina, teatry, kawiarnie, sklepy, służące za punkt orientacyjny w przestrzeni miejskiej (Handke 1998b, 43). Podobnie jest w Bydgoszczy. Indagowani rozmówcy nie są w stanie zachować w pamięci niczym niemotywowanych łańcuchów nazw typu: *Okoniowa, Waleniowa, Amurowa* lub *Daktyłowa, Figowa, Kaktusowa*, poza tym – wykazała M. Jaracz – wśród bydgoszczan znajomość np. patronów ulic jest niewielka i nie utożsamiają się oni z tymi postaciami w żaden sposób (Jaracz 2005, 127). O braku przywiązania do nazw miejskich świadczy też list czytelnika do *Gazety Wyborczej* (dodatek bydgoski *Bydgoszcz*, z dn. 6.01.2009 r., s. 2), w którym prosi o zmianę nazwy ul. *20 Stycznia 1920 r.* znamiennej dla historii bydgoszczan na ul. *Krzysztofa Pendereckiego*, żyjącego przecież kompozytora. Motywacją dla przemianowania miałby być fakt, że Bydgoszcz byłaby pierwsza, która tego patrona wprowadziłaby do toponimii, a przy okazji mógłby odbyć się w mieście koncert kompozytora. Oto fragment listu:

„Penderecki musi mieć swoją ulicę ... Myślę, że nadszedł czas, aby jego związki z naszym miastem uhonorować. Ulica Krzysztofa Pendereckiego przyniosłaby honor nie tylko kompozytorowi, ale też miastu ... Kiedyś ulice Pendereckiego będą w wielu miastach, i to nie tylko w Polsce. Dlaczego Bydgoszcz nie miałaby być pierwsza? Nadanie nazwy zapewne będzie okazją do jeszcze jednego wspaniałego koncertu z udziałem kompozytora. Warto, aby ulica kompozytora była ulicą reprezentacyjną, najlepiej w „dzielnicy muzycznej”. Ta część ulicy 20 Stycznia od al. Mickiewicza do filharmonii spełnia doskonale te wymagania. Stoi przy niej tylko kilka kamienic, z których część jest obecnie remontowana. Apeluję więc do radnych i prezydenta Bydgoszczy. Nadajmy ul. 20 Stycznia 1920 roku nazwę Krzysztofa Pendereckiego... Mieczysław Karol Naparty”.

Artykuł niniejszy ma zatem na celu pokazanie, w jaki sposób nazewnictwo miejskie wpisuje się w dziedzictwo kulturowe naszego miasta i dlaczego powinno ono podlegać ochronie.

Chcemy zastrzec, iż nie jest to całościowe ujęcie materiałowe, wszelkie uwagi są poczynione na podstawie *Słownika toponimów miejskich Bydgoszczy* (Bydgoszcz 2008, dalej STMB)¹, w którym znajduje się pełna inwentaryzacja nazw i szczegółowe ich omówienie pod względem znaczeniowym i formalnojęzykowym. Dane statystyczne podawane przy poszczególnych grupach nazewniczych

¹ Przy biogramach wykorzystujemy dane zgromadzone na stronie Urzędu Miejskiego Bydgoszczy: www.bydgoszcz.pl/miasto/poznaj_miasto/Bydgoska_Aleja_Zasluzonych.aspx?page=5.

są obliczane na podstawie wszystkich obecnie istniejących nazw, tzn. nie bierzemy pod uwagę tych, które w STMB zostały opatrzone kwalifikatorem gwiazdkowym znaczącym, że dana nazwa współcześnie nie funkcjonuje.

W kwietniu 2009 r. minęło dokładnie 665 lat od chwili, gdy Bydgoszcz otrzymała prawa miejskie. Wraz z lokacją następował powolny rozwój terytorialny miasta. Z małego grodu, mieszczącego się na wyspie osadzonej we wschodniej części Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej, której zasięg wyznaczają dzisiejsze ulice: *Bernardyńska*, *Przy Zamczysku*, *Podwale*, powstało w ciągu wieków miasto o terytorium sto pięćdziesięciokrotnie większym od tego, jakie zajmowała pierwotnie kasztelania (Paluszak-Bronka, Czachorowska 1998, 401). Położenie miasta w pradolinie, gdzie Brda zmieniała swój bieg o blisko 90°, by po ok. 6 km wlać się do Wisły, wpłynęło na późniejsze nazewnictwo miejskie Bydgoszczy i z całą pewnością, czego dowiodła M. Czaplicka-Jedlikowska, odróżniło toponimie miasta od innych miast polskich (Czaplicka- Jedlikowska 2005, 87).

Trudno dziś jednoznacznie odpowiedzieć, jak w najstarszym okresie dziejów Bydgoszczy kształtowało się nazewnictwo miejskie. Na pewno jednak początkowo z konieczności orientowania się w przestrzeni oraz potrzeby wzajemnego informowania się mieszkańców i przybyszów o rozmieszczeniu obiektów miasta wykorzystywano opisy topograficzne, a następnie na ich podstawie tworzono – podobnie zresztą jak w innych aglomeracjach (Warszawa, Kraków, Lublin, Poznań, Gdańsk, Toruń, Gniezno, por. Handke 1998a, 284; Handke 1998b, 39) – pierwsze, motywowane nimi toponimy. Szczegółowo kwestię, jak w akcie nominacji wykorzystywano miejscowe realia, takie jak: rzeźba terenu, hydrografia, rodzaje gleb, użytków na wybranym materiale bydgoskim omówiła M. Czaplicka. Uczona wykazała między innymi związek nazw *Wyspa Młyńska* i *Wyspa Zamkowa* z trójwyspowym zespołem urbanistycznym średniowiecznej Bydgoszczy (Czaplicka-Jedlikowska 2005, 88), *Podgórna*, *Terasy*, *Stroma*, *Szczytowa*, *Na Wzgórzu*, *Wysoka*, *Górzysta* z położeniem miasta wzdłuż biegu rzeki ograniczonego od południa wysoką krawędzią doliny Brdy (Czaplicka-Jedlikowska 2005, 90) oraz *Bielawy*, *Łęgnowo*, *Oplawiec*, *Piaski*, *Glinki* wskazujące na jakość podłoża, wiadomo bowiem, że dno pradolin wypełniały w różnych jej odcinkach piaski, glina, torfy i bagna (Czaplicka-Jedlikowska 2005, 90-91).

Istotne odrębności – to oczywiste – na tle innych miast zarysowują się w toponimach, które kiedyś były nazwami folwarków miejskich, wsi i miast położonych niedaleko Bydgoszczy, a po włączeniu ich do granic aglomeracji stały się osiedlami, dzielnicami lub ulicami bydgoskimi. Są to osiedla i dzielnice: *Bartodzieje*, *Bielawy*, *Błonie*, *Bocianowo*, *Czyżkówko*, *Fordon* (miasto założone przez Kazimierza Wielkiego w miejscu zniszczonego w 1329 r. Wyszegrodu, STMB 85), *Glinki*, *Górzyskowo*, *Jachcice*, *Kapuściska*, *Łęgnowo*, *Mariampol*, *Miedzyń*, *Myślicinek*, *Okole*, *Oplawiec*, *Palcz*, *Piaski*, *Prądy*, *Smukała*, *Szwederowo*, *Zofin*

i ulice: *Babia Wieś, Biedaszkowo, Bocianowo, Chwytowo, Glinki, Górzyskowo, Grodztwo, Kapuściska, Ludwikowo, Prądy, Rupienica, Żupy*. Niektóre z nich stały się również podstawą dla plateonimów takich jak: *Bielicka* (prowadzi do Bielic, wsi wymienionej w przywileju lokacyjnym Kazimierza Wielkiego z 1364 r., STMB 43), *Fordońska, Łęgnowska, Mariampolska, Miedzyńska, Myślęcińska* i *Smukalska*.

Bogata i różnorodna działalność materialna i duchowa bydgoszczan znalazła odbicie w nazwach topograficzno-kulturowych² i kulturowych (6,6%) i tak przykładowo wskazują one na eksploatację i przetwórstwo bogactw naturalnych: *Chemiczna* (nazwa związana z Zakładami Chemicznymi „Zachem”, założonymi w 1948 r., STMB 62), *Żupy* (ulica biegła od ul. Toruńskiej obok cegielni i składów soli. Żupę solną, czyli zakład produkujący sól warzoną, założyli w Bydgoszczy bracia Jan i Wawrzyniec Słupscy, STMB 351), *Spichlerza* (spichlerz a. spichrz ‘budynek przeznaczony do przechowywania zapasów żywności, zwłaszcza zboża’, SJPSz III 287), *Wiatrakowa* (wiatrak ‘młyn dawnego typu’ SJPSz III 691), informują o pozyskaniu ziemi pod uprawę i przystosowania jej do użytku: *Ogród Botaniczny, Ogrody* (w przeszłości na Babiej Wsi i Wyżynach znajdowały się działki i ogrody obywateli bydgoskich, wspomniane często w dokumentach sądowych, Malewski 1933, 21), *Trawnik* (‘teren zasiany trawą, często obsadzony krzewami i kwiatami, stanowiący element dekoracyjny w parkach, na placach, ulicach’, SJPSz III 528), *Ugory* (ugór ‘pole przez jakiś czas nieobsiewane, zwykle w celu przywrócenia żyzności, odchwaszczenia gleby i zatrzymania wilgoci’, SJPSz III 586), *Sadowa*; o procesach osadniczych i typie zabudowy: *Osada* (‘nie-wielka miejscowość będąca skupiskiem ludności osiadłej, nierolniczej, niemająca prawa osiedla czy też miasta’ SJPSz II 547), *Wybudowanie, Willowa*; wskazują na określone urządzenia miejskie: *Mennica* (na Wyspie Młyńskiej znajdowała się mennica założona przez Zygmunta III, STMB 174), *Rybi Rynek* (handlowano tam rybami), *Stary Port* (nawiązuje do historycznego portu położonego nad Brdą, STMB 282); *Stary Rynek* (nazwa odnosi się do historycznego rynku, związanego z średniowieczną lokacją miasta, STNB 282), są związane z życiem duchowym, np.: *Farna* (fara ‘kościół parafialny’, ulica wychodząca z rynku i prowadząca do Fary, Malewski 1933, 18). 49 na 106 (3,0%) nazw z tego kręgu powstało w okresie przedwojennym³ i tylko te niewątpliwie utrwalają w naszej świadomości

² Nie zawsze można jednoznacznie zaliczyć nazwę albo do topograficznych, albo kulturowych, należy bowiem pamiętać, że do topografii miejskiej zalicza się nie tylko ukształtowanie terenu, hydrografię, rodzaje gleb, ale również zabudowę (Encyklopedia 1987, 506), a zabudowa terenu to przejaw ludzkiej działalności człowieka i na tej podstawie nazwę można zakwalifikować do kulturowych. Dzieje się tak np. w przypadku ulicy *Dworcowej*, która (topograficzna) prowadzi do Dworca PKP i na której (kulturowa) znajduje się gmach dworca.

³ Są to najstarsze, notowane już w XVI w.: *Farna* (jako *platea parochialis*, STMB 82), *Grodzka* (jako *platea balnealis*, STMB 100), *Pod Blankami* (jako *platea submuralis*, STMB 226), *Mostowa*

obiekty kulturalne dawnej Bydgoszczy. Można – używając słów D. Kopertowskiej – powiedzieć o nich, że są mądre, bo funkcjonalne i oparte na miejscowych realiach (Kopertowska 1998, 147). Nominacje powojenne charakteryzuje (jeśli w ogóle) tylko motywacja pośrednia, tzn. chodzi tu właściwie o wzorcowy dobór nazw monotematycznych i kompleksowych dla dzielnic związanych z przemysłem i rzemiosłem: *Cechowa, Ceramiczna, Przemysłowa, Produkcyjna*, handlem i transportem: *Magazynowa, Targowisko, Składowa, Towarowa, Transportowa*; wypoczynkiem i sportem: *Biwakowa, Jachtowa, Kajakowa*. Naszym zdaniem nazwy te, pojawiające się w różnych miastach Polski, nie oddają już ducha tylko i wyłącznie Bydgoszczy.

Dziedzictwo kulturowe miasta zachowało się także w niektórych nazwach typu pamiątkowego. Chodzi tu o toponimy, które nadawano dla uczczenia określonych postaci związanych z Bydgoszczą (7,6%) lub upamiętnienia faktów z historii miasta (0,25%). Oto reprezentatywne grupy⁴:

- ludzie sprawujących władzę w mieście, np.: *aleja Leona Barciszewskiego, skwer im. Leona Barciszewskiego* (ostatni przedwojenny prezydent miasta, funkcję sprawował od 8 XI 1932 r.; na początku wojny, zgodnie z zarządzeniem wojewody pomorskiego W. Raczkiewicza opuścił Bydgoszcz i znalazł schronienie we Lwowie. Tam dowiedział się, że Niemcy oskarżyli go o defraudację pieniędzy z kasy miejskiej oraz wydanie rozporządzenia o zastosowaniu represji wobec mniejszości niemieckiej. Podjął decyzję powrotu, by oczyścić się z fałszywych oskarżeń. Do Bydgoszczy dotarł 9 X. Aresztowany przez gestapo, torturowany i poniżany, został rozstrzelany w XI 1939 r. jako współwinny „bydgoskiej krwawej niedzieli”, Album Bydgoski III, 32-34); *Jana Brzozogłowego* (starosta bydgoski, żył na przełomie XV i XVI w., STMB 164); *Wojciecha Łochowskiego* (burmistrz, zasłynął jako autor jedynej zachowanej kroniki dawnej Bydgoszczy⁵,

(jako *platea pontialis*, STNB 182), *Podwale* (od XVI w., wcześniej jako *Wałowa*, w 1745 poświadczona w zabytku jako *Podwale*, ale nie znaczy to, że dopiero w tym roku pojawiła się ta nazwa, STMB 230). Z 1920 r. pochodzą nazwy: *Cmentarna, Dworcowa, Fabryczna, Farna, Gimnazjalna, Grobla, Kanałowa, Kącik, Ku Młynom, Ku Wiatrakom, Mennica, Miedza, Młyńska, Nad Kanałem, Osada, Parkowa, Plac Teatralny, Plac Zbawiciela, Pocztowa, Przejazd, Przy Zamczysku, Starszkołna, Seminarjna, Solna, Spichlerza, Ścieżka, Wełniany Rynek, Wiatrakowa, Żupy*, w 1926 r. doszły: *Budowlana, Cegielniana, Kapliczna, Most Grunwaldzki, Most Królowej Jadwigi, Most Portowy, Mosty Jagiellońskie, Most Zygmunta Augusta, Sadowa*, w 1927: *Obozowa*, w 1930 r. nadano nazwę: *Ogród Botaniczny*, w 1931 – *Koszarowa, Mariacka*, w 1933 – *Nad Torem*; 1935 – *Śluzowa*.

⁴ Jest to podział umowny, ponieważ patron mógł jednocześnie pełnić kilka funkcji lub stynąć z różnych osiągnięć, np. Bartłomiej z Bydgoszczy to zarówno zasłużony bernardyn, jak i leksykoграф, autor słownika łac.-pol. z 1532 r.), Józef Twardzicki to prezydent miasta, ale też inicjator budowy Teatru Miejskiego.

⁵ Dokładnie o Łochowskim i jego dziele pisała już M. Czachorowska (zob. Czachorowska 2003).

- STMB 164); *Aleje Ossolińskich* (Jerzy i Franciszek, obaj byli starostami bydgoskimi, STMB 30);
- pisarzy: *skwer Tadeusza Nowakowskiego* (1889-1942, autor powieści „Obóz wszystkich świętych”, w latach 1920-1939 mieszkał w Bydgoszczy, STMB 273), *most Jerzego Sulimy-Kamińskiego* (1928-2002, autor 3-tomowej sagi bydgoskiej „Most Królowej Jadwigi”, STMB 181), *Małgorzaty Szulczyńskiej* (1957-2003, poetka, wydała m.in. tomiki poezji: „Gra w kości”, „Rękojeść róży”, „Lustra”, „Według Abelarda”, współredagowała Bydgoski Informator Kulturalny, zasłynęła jako autorka biografii Haliny Poświatowskiej, www.salaber.com.pl/recenzje-art.php?id-pa+52 i STMB 293); *Bogusława Sujkowskiego* (1900-1964, autor książek historycznych, np. „Bolko zapomniany”, „Dziewice słońca”, „Jantarowy szlak”, STMB 287);
  - wybitni wojskowi i harcerze: *Jana Bielawskiego* (1895–1968, od 1927 r. w Bydgoszczy, mjr 61. Pułku Piechoty Wielkopolskiej, od 1939 r. Komentant Kwatery Głównej 15. Dywizji Piechoty Wielkopolskiej, STMB 42); *Wincentego Gordona* (1900-1982, współzałożyciel harcerstwa w Bydgoszczy, kronikarz miasta, publikował między innymi w Kalendarzu Bydgoskim i Ilustrowanym Kurierze Polskim, STMB 96); *Rajmunda Pałubickiego* (1929-1945, zginął podczas manifestacji pierwszomajowej na Stadionie Miejskim przy ul. Sportowej, STMB 271);
  - ludzie związani z szeroko pojętą kulturą: *Władysława Frydrycha* (1900-1972, artysta malarz, uczył rysunku w Seminarium Nauczycielskim, STMB 87); *Franciszka Gajewskiego* (1897-1969, artysta malarz, twórca obrazów bydgoskiej Wenecji, STMB 88); *Felicji Krysiwiczowej* (1897-1970, założycielka Bydgoskiego Towarzystwa Muzycznego oraz organizatorka szkół muzycznych w Bydgoszczy, STMB 147); *Alfonsa Licznerskiego* (1902-1976, architekt, autor rozpraw o rozwoju przestrzennym miasta, STMB 157); *Jerzego Orlicza* (1930-2004, założyciel i długoletni prezes Klubu Miłośników Filmu Mozaika, STMB 201); *Jana Teski* (1876-1945, założyciel i wydawca „Dziennika Bydgoskiego”, STMB 304); *Mieczysława Wielicza* (1910-1983, aktor i reżyser teatralny, STMB 320);
  - działacze społecznych i narodowych: *Narcyza Gieryna* (1882-1959, od 1920 r. w Bydgoszczy, właściciel księgarni, bibliofil, członek Związku Księgarzy Polskich, STMB 91); *Piotra Karowskiego* (1892-1967, introligator i konserwator książek, uratował od zniszczenia ogromną liczbę druków i rękopisów bydgoskich, STMB 123), *Teofila Magdzińskiego* (1818-1889, założyciel Towarzystwa Przemysłowego, obrońca praw Polaków, STMB 168); *Władysława Piórka* (1852-1926, lekarz, który zasłynął jako członek i działacz Towarzystwa Przemysłowego i Stowarzyszenia Kupców Polskich, organizator Miejskiej Kasy Chorych, STMB 218); *Juliana Walentego Prejsa*

- (1820-1904, wybitny działacz narodowy podczas zaborów, zwany Ojcem prasy ludowej, wydawał kalendarze polskie, STMB 237);
- lekarzy: *Izabeli Romanowskiej* (1902-1986, organizowała poradnie przeciwgruźlicze oraz oddział bydgoski Polskiego Towarzystwa Fizjopneumologicznego, STMB 253); *dr. Władysława Baranowskiego* (?-1972, pierwszy kierownik Miejskiego Wydziału Zdrowia w Bydgoszczy, STMB 35); *Edwarda Soboczyńskiego* (1890-1963, ordynator oddziału laryngologicznego i dyrektor Szpitala Miejskiego, STMB 276);
  - sportowców: *Mieczysława Polukarda* (1930-1985, pierwszy polski żużlowiec, który zakwalifikował się do finału indywidualnych mistrzostw świata w 1959 r., STMB 232); *Teodora Kocerki* (1927-1999, olimpijczyk w wioślarstwie, STMB 130); *Stefana Majtkowskiego* (1899-1985, wybitny lekkoatleta, STMB 168);
  - księży i zakonników: ks. *Tadeusza Malczewskiego* (1873-1929, proboszcz Fary, prałat domowy papieża Piusa XI, STMB 169); ks. *Józefa Szydzika* (1871-1939, proboszcz parafii w Fordonie, zamordowany przez hitlerowców, STMB 295); *Pawła z Łęczycy* (bernardyn, od 1623 r. w Bydgoszczy, założył ogród i sad przyklasztorny, prowadził budowę grobli na Brdzie, 213).

Na tle nazw osobowych, niezbyt bogaty jest zasób nazw upamiętniających patronów grupowych, w tym również formacji wojskowych (0,9%). Są to: *11 Dywizjonu Artylerii Konnej* (Dwubaterijny 11 DAK stacjonował przy ul. Gdańskiej; wchodził w skład 3 Dywizji Kawalerii, a od 1928 należał do Pomorskiej Brygady Kawalerii. W 1937 r. do 11 DAK przydzielona została trzecia bateria w Grudziądzu i czwarta w Bydgoszczy. W sierpniu 1939 r. druga bateria weszła w skład 18 Pułku Ułanów, a trzecia do Wydziału Wydzielniczego „Kościerzyna”. Wszystkie baterie brały udział w kampanii wrześniowej, STMB 23); *15 Dywizji Piechoty Wielkopolskiej* (W okresie II RP sztab 15 DPW mieścił się w Bydgoszczy, a jej oddziały funkcjonowały w Bydgoszczy i Inowrocławiu, STMB 23); *16 Pułku Ułanów Wielkopolskich, skwer 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich* (16 Pułk Ułanów Wielkopolskich stacjonował w Bydgoszczy w tzw. koszarach ułańskich przy ul. Szubińskiej 1, STMB 24); *62 Pułku Piechoty Wielkopolskiej* (62 PPW wchodził w skład 15 Dywizji Piechoty; od 24 I 1924 r. stacjonował w Bydgoszczy w koszarach im. Gen. Franciszka Ksawerego Rymkiewicza przy ul. Warszawskiej, STMB 25); *Bydgoskiego Batalionu Obrony Narodowej* (jednostka Wojska Polskiego, która wzięła udział w wojnie obronnej 1939 r., wchodziła w skład 15 Dywizji Piechoty, STMB 57); *Bydgoskich Olimpijczyków* (upamiętnia bydgoskich sportowców: J. Adamskiego, T. Ciepły, Z. Krzyszkowiaka, H. Niedźwiedzkiego, STMB 57); *skwer Poległych i Pomordowanych Mieszkańców Jachcic w latach 1939-1945; Sokółów Bydgoskich* (nazwa nawiązuje do Towarzystwa Gimnastycznego Sokół,

które powstało w Bydgoszczy w 1886 r., STMB 276); *Obrońców Bydgoszczy* (nawiązuje do walk obronnych bydgoszczan z września 1939 r., STMB 194).

Nazwy upamiętniające fakty historyczne to: *19 Marca 1981 r.* (data tzw. „provokacji bydgoskiej”, po sesji WRN w Bydgoszczy milicja pobiła trzech działaczy Solidarności, m.in. Jana Rulewskiego, STMB 24); *2 Października* (2 X 1939 r. Niemcy rozstrzelali w Fordonie burmistrza Wacława Wawrzyniaka i 7 innych osób, STMB 24); *20 Stycznia 1920 r.* (wtedy do Bydgoszczy wkroczyły pierwsze oddziały wojskowe pod dowództwem ppłk. Witolda Butlera, a ich wejście wywołało spontaniczną, patriotyczną manifestację mieszkańców miasta (STMB 24); *3 Września* (3 IX 1939 do data „Krwawej Niedzieli”, kiedy dywersanci niemieccy atakowali wycofujące się oddziały polskie, członków Straży Obywatelskiej i cywilnych mieszkańców Miasta (STMB 25).

Z całą pewnością każdy obserwator nazewnictwa miejskiego Bydgoszczy zauważy, że wyróżnia się ono na tle innych miast nazwami od nazw wsi i osad, rzadziej miast, położonych w powiecie bydgoskim i / lub w województwie kujawsko-pomorskim (5,4%): *Żółwińska* (Żółwin – osada w powiecie bydgoskim), *Żółdowska* i *Tryszczyńska* (Żółdowo, Tryszczyn – wsie położone w powiecie bydgoskim), *Kruszwicka* (Kruszwica – m. w woj. Kujawsko-pomorskim, nad jez. Gopło, 9,4 tys. mieszkańców 2002), *Sępoleńska* (Sępólno Krajeńskie, m. pow. w woj. kujawsko-pomorskim, nad Jeziorem Sępoleńskim, 9,2 tys. mieszkańców).

Wnioski

Nadrzędnym zadaniem edukacji regionalnej powinno być umożliwienie poznawania własnego dziedzictwa kulturowego i tym samym kształtowanie i utrwalanie postaw regionalnych (Petrykowski 2003, 51). Wiedza ta nie tylko przyczynia się do akceptacji wartości tkwiących w regionie, ale również służy do identyfikacji z tymi wartościami i w efekcie ich obrony przed dewastacją. Natomiast głównym celem w zakresie nazewnictwa miejskiego powinno być, „aby było ono swojskie, na miejscowych realiach topograficznych i kulturowych, na własnej przeszłości i teraźniejszości oparte, a nie zunifikowane, sformalizowane, zatem nijakie” (Kopertowska 1998, 154-155). Jeśli zadbamy o to, by bydgoszczanie zainteresowali się bliżej nazewnictwem miasta, jego historią i motywacją, być może unikniemy sytuacji, znanej już z przeszłości, rugowania historycznych toponimów (do tej pory nie przetrwały np. *Jatki*, *Kościelna*, *Kozi Rynek*, *Klasztorna*, *Łazienna*, *Mogiły*, *Na groby*, *Na Skarpie*) i bezkrytycznego wprowadzania w ich miejsce nazw modnych, nadawanych gromadnie ze świadomym doborem tematycznym. Praktyka nadawania ciągów nazewniczych nie ma nic wspólnego z dziedzictwem kulturowym, a systematyczne odzieranie Bydgoszczy z jej oryginalności nazewniczej na pewno nie służy naszej kulturze.

Bibliografia

- Czachorowska M., 2003, *Wojciech Łochowski – patron ulicy i kto jeszcze?* [w:] M. Święcicka (red.), *Polszczyzna Bydgoszczan. Historia i współczesność*, t. 1, Bydgoszcz.
- Czachorowska M., Czaplicka-Jedlikowska M., Jaracz M., Paluszak-Bronka A., 2008, *Słownik toponimów miejskich Bydgoszczy*, Bydgoszcz.
- Czaplicka-Jedlikowska, 2005, *Nazewnictwo obiektów topograficznych Bydgoszczy i okolic jako dziedzictwo kultury i języka bydgoszczan*, [w:] M. Święcicka (red.), *Polszczyzna Bydgoszczan. Historia i współczesność*, t. 2, Bydgoszcz 87-118.
- Handke K., 1992, *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa.
- Handke K., 1998a, *Nazewnictwo miejskie*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Warszawa-Kraków, s. 283-309.
- Handke K., 1998b, *Przemiany w polskim nazewnictwie miejskim ostatniego półwiecza jako obraz działań pragmatycznych*, [w:] E. Jakus-Borkowa, K. Nowik (red.), *Najnowsze przemiany nazewnicze*, Warszawa, s. 39-45.
- Jaracz M., 2005, *Przemiany nazewnicze w toponimii miejskiej Bydgoszczy po 1989 roku*, [w:] M. Święcicka (red.), *Polszczyzna Bydgoszczan. Historia i współczesność*, t. 2, Bydgoszcz 119-131.
- Kabaciński R., Kotowski W., Wojcik J., 1980, *Bydgoszcz. Zarys dziejów*, Bydgoszcz.
- Kopertowska D., 1998, *Kierunki zmian w powojennym nazewnictwie Kielc (1945-1995)*, [w:] E. Jakus-Borkowa, K. Nowik (red.), *Najnowsze przemiany nazewnicze*, Warszawa, s. 147-155.
- Malewski Z., 1933, *Topografia dawnej Bydgoszczy*, Przegląd Bydgoski, r. I, s. 18-23.
- Paluszak-Bronka A., Czachorowska M., *Etymologia ludowa a naukowa nazw wybranych osiedli bydgoskich*, [w:] E. Jakus-Borkowa, K. Nowik (red.), *Najnowsze przemiany nazewnicze*, Warszawa 1998, s. 401-412.
- Petrykowski P., 2003, *Edukacja regionalna. Problemy podstawowe i otwarte*, Toruń.
- Sowińska H., red., 2008, *Album bydgoski*, t. 1-7, Bydgoszcz.
- Szyfer A., 2006, *Współczesna kultura wsi polskiej w procesie zmian. W poszukiwaniu metod badań i analizy*, [w:] A. W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna*, Warszawa, s. 79-89.
- Szymczak M., red., 1988, *Słownik języka polskiego*, 1988, t. 1-3, Warszawa.

Cultural heritage presented in contemporary urban names in Bydgoszcz Summary

The article shows urban names based on topographical and cultural realities of Bydgoszcz. In our opinion, they are vivid and available evidences of old times because they show the manner of space organization and live in our city or main historical events and they remain meritorious citizens. Because of that they should be the part of local culture. Nowadays, the knowledge of urban names, its history and naming motivations has been especially important because of mass culture and globalization which cause passive relation to our ancestors' achievements. Showing the value of cultural heritage is to pay our attention to its priceless elements, necessity of its saving, not devastations which means thoughtless elimination of the old names.